

**TA'LIM JARAYONIDA SAMARADORLIKKA ERISHISHDA BO'LAJAK
O'QITUVCHILARNI MALAKA VA KO'NIKMALARINI SHAKILLANTIRISH**

Mamantayeva Zamira

*Nizomiy nomidagi TDPU Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi
(biologiya)yo'nalishi 2-bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Ta'lim jarayonida samaradorlikka erishish, pedagogik vaziyatlarni yaratish qobiliyati sifatida ta'rif berish nafaqat oldindan, profilaktik ta'limni amalga oshirishga qaratilgan, balki pedagogika oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarining kasbiy tayyorgarligini oshirishning ba'zi imkoniyatlarini ko'rishga yordam beradi. Quyidagi maqola talabalarni pedagogik faoliyat bilim va ko'nikmalarini shakillantirishga bag'ishlangan.*

Kalit so'zlar: *Malaka, ko'nikma, faoliyat, bo'lajak o'qituvchi, amaliyot, metod, ta'lim-tarbiya, fikrlash, pedagogik jaryon.*

Bo'lajak o'qituvchilarni malaka va ko'nikmalarini shakillantirishda avvalo ularni faoliyat jarayonida ilmiy asoslangan ma'lumotlarni topa olishi, fandagi yutuqlar bilan tanishtirib borishi bilan bir qatorda, auditoriyani boshqara olishi qobiliyatlarini xam shakillantirib borish muxim axamiyatga ega. O'qituvchi nafaqat o'zi o'rgatgan fanni, uning hozirgi holatini, boshqa fanlar bilan, hayot amaliyot bilan aloqasini yaxshi bilishi, balki o'z bilimini boshqalarga bera olishi ham zarur xisoblanadi. Busiz bo'lajak o'qituvchi yaxshi faoliyat olib borishi qiyin kechadi va buni amalga oshira olmay qoladi. Har bir ilmiy bilim sohasining o'ziga xos xususiyatlari, o'ziga xos qiyinchiliklari, bilishning asosiy metodi bor. Shu munosabat bilan har bir o'qitish jarayoni uchun intizomli chuqur o'ylangan o'qitish metodikasi bo'lishi kerak. O'qitish usullarini bilish o'qituvchiga o'quvchilarning fan asoslarini, tabiat hodisalari va atrofdagi hayot o'rtasidagi bog'liqliklarni chuqur anglashi va mustahkam o'zlashtirishiga, olingan bilimlarni amaliyotda mohirona qo'llashga va olingan bilimlardan foydalanishga yordam beradi.

Talaba shaxsini rivojlantirish

Talabalarni o'qitish va tarbiyalashning samaradorligi, birinchi navbatda, bilimlarning ichki birligiga, maqsadli aqliy harakatlariga va bolaning atrofdagi voqelikka, borliqqa odamlarga, va faoliyat sub'ekti sifatida o'ziga bo'lgan to'g'ri shakllangan munosabatlariga bog'liq. Agar shunday bo'lsa, o'qituvchi o'zining pedagogik faoliyatida faqat o'quvchilarga bilim etkazish funktsiyasi bilan cheklanib qolmasligi kerak. U o'quvchilarning aqliy faoliyatini yo'naltira olishi, to'g'rilashi va do'stona aloqa o'rnata olishi kerak. Shundagina o'qituvchi bolaning har tomonlama rivojlanishi va shaxs sifatida tarbiyalanishini ta'minlay oladi. O'quv jarayonida o'quvchilarning aqliy faoliyatini nazorat qilish samaradorligi nafaqat axborot manbasini (o'quvchilarga yetkaziladigan bilimlar mazmunini), balki bolalarning aqliy

harakatlarining tizimini tartibga solishga ham bog'liq. Ushbu tizim muayyan muammolarni hal qilishni ta'minlashi kerak. Faqat shu sharoitda har bir o'rganuvchi o'quv faoliyatining ongli va mustaqil fikrlaydigan sub'ekti sifatida faol faoliyat ko'rsatishi mumkin.

Shuning uchun ham o'qituvchi nafaqat tegishli bilimlarni, balki bu bilimlarni taqdim etish ko'nikma va malakalarini ham egallashi kerak. U o'quvchilarning e'tiborini safarbar qila olishi, ularning tafakkurini rivojlantirishi va ularda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishi kerak.

Har bir o'quvchi shaxsini faol o'quv faoliyatiga qamrab olishni ta'minlaydigan o'qituvchining o'qitish ko'nikma va malakalarini o'zlashtirishi o'quvchining ta'lim, aqliy rivojlanishi va tarbiyasi unumdorligining ajralmas shartidir. O'qituvchi shaxsining o'quvchi shaxsiga pedagogik ta'sirining butun kuchi o'qituvchining ana shu vazifasida namoyon bo'ladi va amalga oshiriladi. O'qituvchi oliy pedagogika bilim yurtida kasbiy tayyorgarlik jarayonida ham pedagogik faoliyat ko'nikma va malakalarini egallashi kerak.

Har bir fanining o'qituvchisi qanday umumiy pedagogik mahorat va malakalarga ega bo'lishi kerak? Ular orasida eng muhimlari quyidagilardir.

Axborot ko'nikmalari;

fan materialini o'quv predmeti materialiga didaktik qayta ishlashni amalga oshirish;

asosiy didaktik birliklarni (tushunchalar, ko'nikmalar) ajratib olish, ularni shakllantirish, yanada rivojlantirish va o'quvchilarning ma'lum bir bilim tizimiga kiritish usullarini ishlab chiqish;

nafaqat qo'llash, balki ma'lum maktab o'quv predmetiga eng xos bo'lgan usullar tizimini ishlab chiqish;

o'qitishning texnik vositalarini qo'llash, ko'rgazmali qurollardan foydalanish;

dasturlashtirilgan ta'lim elementlarini qo'llash;

bolalar bilan tushunarli, mantiqiy, aniq, ixcham va ifodali qilib gapirish;

zarur hollarda oddiy sxematik chizmalar yordamida fikrni grafik tarzda ifodalash;

teskari aloqani ta'minlash, ya'ni o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni tekshirish, baholash, tuzatish va talabalar xotirasida mustahkamlash;

bolalar bilan muzeylarga, tabiatga, ishlab chiqarishga ekskursiyalar o'tkazish, ularni qishloq xo'jaligi mehnati bilan tanishtirish, o'quv ustaxonalari va o'quv-tajriba maydonlarida sinflar qurish.

Bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish

Zamonaviy dizaynerlar butun tasvirni emas, balki uning qismini, yaqindan, yaqindan foydalanishni juda yaxshi ko'radilar. Bu nafaqat ma'lumotning passiv iste'molchilari, balki o'qituvchi yoki o'qituvchi bilan bir qatorda faol kontent yaratuvchisi bo'lishni xohlaydigan zamonaviy odamlar tomonidan kontentni idrok etishning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Masalan o'quvchilarga rasm beriladi, rasmda mavzuning faqat bir qismini ko'rsatish, odamga o'z tasavvurini va o'tmishdagi

tajribasini bog'lash imkonini beradi, shu bilan tarkibni "o'ziniki" kabi chuqur darajada xis qiladi va tashqaridan yangi ma'lumotlarni oson o'rganish imkonini beradi. O'qitishning amaliyotga yo'naltirilgan yondashuvi ana shu usullar bilan yondashilganda natijaga samaraliroq erishiladi. To'g'ri "kirish nuqtasi" topilganda (o'quvchini qiziqtiradigan narsa rasm), uning motivatsiyasi va munosabati o'zgaradi. U o'zini axborot bilan to'ldirilgan "bo'sh idish" emas, balki "birgalikda yaratish" jarayonining faol ishtirokchisi sifatida his qila boshlaydi.[2] Zamonaviy ta'lim jarayonida o'zaro almashinuv muhim ahamiyatga ega, bunda har bir kishi - ma'ruzachi ham, ishtirokchilar ham bir-biriga nimadir taklif qilishadi. Biz yashayotgan davrda turli mavzular bo'yicha ma'lumotlar sotib olinadi va sotiladi, shuning uchun o'qituvchilar muqarrar ravishda uning "qadoqlanishi" ga e'tibor berishni boshlaydilar. Shuning uchun tarkib endi etarli emas: taqdimot shakli tobora muhim rol o'ynay boshladi. Shuning uchun mazmun nafaqat foydali, balki qiziqarli bo'lishi va u dinamik va hayajonli tarzda taqdim etilishi, o'quvchilarning ma'lumotni zavq bilan qabul qilishiga va yangi bilimlarga qaytishiga yordam berishi kerak.

Chet mamlakatlar ta'lim tizimiga e'tibor qaratilganda, AQSHda xususiy maktablar uzoq vaqtdan beri o'quv dasturlari va materiallarni joriy tadqiqotlar, sinf demografik holati yoki hattoki ma'lum bir o'qituvchining dars uslubini yoritish, moslashtirishda yordam berish uchun o'quv dizaynerlaridan foydalangan. Ushbu yo'nalish onlayn rejimga ommaviy o'tish va barcha o'quv jarayonlarini u erga o'tkazishga urinish orqali yangi bosqichga ko'tarildi. Ammo haqiqat shundaki, virtual muhitga odamlar boshqacha munosabatda bo'lishadi va ta'lim ham bundan mustasno emas. Tadqiqotlar natijasi talabalar yoki o'quvchilar bilan yuzma yuz tashkil etilgan darslarda yetkazilgan ma'lumotlar samaraliroq eslab qolishganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, pedagogik dizaynni innovatsiyalarga bo'lgan qiziqishsiz tasavvur qilib bo'lmaydi: aynan shu narsa sizga oddiy darsni qiziqarli raqamli elementlar bilan o'yinga aylantirish imkonini beradi. Ta'lim jarayonida jadvallar o'rniga interaktiv infografika, matnlar o'rniga esa aql xaritasi (assotsiativ xarita, fikr xaritasi)dan foydalanish mumkin. Boshqacha qilib aytganda, darslarning formati, ularni taqdim etish usuli va hatto materialning ko'rinishi xam muxim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR:

1. Xoliqov A. A. Pedagogik mahorat. Darslik Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. - T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2011, -420 b.
2. Trends.rbc.ru /https/
3. www.ziyouz.com kutubxonasi.
4. Context.reverso.net https